

Szabó Ákos

Adalékok a gyerekkutatások módszertanához

A módszertani kutatási projekt

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Kutatási Igazgatóságán felmerült a kérdés, hogy az intézet négyévente ismétlődő nagymintás ifjúságkutatását¹ módszertani szempontból hogyan lehetne kiterjeszteni a 15 év alatti korosztályra is. Az eddigi magyarországi módszertani gyakorlatok összegyűjtése érdekében kilenc szakmai interjút készítettünk olyan hazai szakemberekkel, akiknek jelentős tapasztalatuk halmozódott fel a témában.² Az interjúk során törekedtünk arra, hogy a módszertani gyakorlatok lehető legszélesebb körére nyíljon rálátásunk. Ennek az írásnak minden megállapítása a megkérdezett személyek és intézmények tapasztalatain alapul.

Az interjúk készítésekor érdekes élményünk volt, hogy több interjúalany hangsúlyozta: nem tekinti magát a gyerekkutatások módszertana szakértőjének. Többségük a munkája során olyan helyzetbe került, hogy gyerekek körében kellett kutatást végeznie, és megpróbálta minél jobban megoldani a feladatot. Egyesek a saját területükön úttörő munkát végeztek, nem támaszkodhattak mások összegyűjtött gyakorlataira. Önállóan, csak a szakirodalomra és a saját leleményességükre támaszkodva kellett rájónniuk, hogy gyermek adatközlők esetén melyik módszer célravezető. Ez érlelte meg bennünk a gondolatot, hogy az összegyűlt tapasztalatok közreadásával segítségére lehetünk azoknak, akik a 2010-es évek Magyarországon olyan kutatást terveznek lebonyolítani, melynek adatközlői gyerekek.

Jelen esetben nem annak pontos megértésére és leírására törekszünk, hogy mely módszer hogyan és milyen mechanizmusok mentén működik, véleményünk szerint ez jóval mélyebb módszertani elemzést igényelne. Célunk kizárólag a Magyarországon 2011-ben működő jó gyakorlatok összegyűjtése, annak érdekében, hogy akik a közeljövőben 15 év alatti adatközlők megkérdezésében gondolkodnak, úgy tervezhessék meg a kutatásukat, hogy

tisztában vannak az eddig gyerekkutatást végzők praktikus módszertani tapasztalataival. Mi ebben az írásban kizárólag gyakorlati szempontokat vettünk figyelembe. Azt a módszert tekintjük jól működő módszernek, amely a gyakorlatban több kutatónál egymástól függetlenül jól bevált. Számunkra módszertani szempontból lényegtelen volt, hogy valaki milyen témában kutat, illetve, hogy milyen elméleti szakirodalomból indul ki, csak a módszer kutatási tapasztalatokkal igazolt sikerei és buktatói érdekeltek bennünket. Több alkalommal láttuk azt, hogy egészen más elméleti tapasztalatból kiindulva is azonos gyakorlati technikák lehetnek működőképesek. Tisztában vagyunk azzal, hogy a legtöbb kutatónak a módszertani szempontok mellett pénzügyi szempontokra is figyelnie kell. Ezért különösen a drágább, kvantitatív kutatásoknál a pénzügyi szempontokról is szót ejtünk.

Kutatásunk során kvalitatív és kvantitatív módszerekre is koncentráltunk. Az összefoglaló első szakaszában a kvalitatív gyakorlatokat ismertetjük, ezek után külön fejezetben foglalkozunk a kérdőíves vizsgálatokkal, végül az online gyerekkutatások tapasztalatait foglaljuk össze. A kutatási tapasztalatok összegzése előtt azonban elengedhetetlen a gyerekkutatások jogszabályi hátterének ismertetése.

A gyerekjogok védelmének megvalósulása a gyerekkutatások során³

Az elsődleges, és ugyancsak praktikus kérdés tehát a jogi keretrendszerre irányul: hogyan kell eljárnia, mit kell tennie a kutatónak, hogy kutatása során a gyermekek jogai ne sérüljenek?

Olyan kutatás, aminek gyermekek az adatközlői, nem indulhat el addig, míg a szülő (vagy hivatalos gyám) és a gyermek külön-külön írásban bele nem egyeznek abba, hogy részt vesznek a kutatásban, miután a kutatás céljáról és a kutatás

módjáról részletes tájékoztatásban részesítették őket a kutatás szervezői. Tehát a kutatás megkezdése előtt írásos beleegyezési nyilatkozatra van szükség mind a gyermektől, mind a szülőtől (hivatalos gyámtól). A beleegyező nyilatkozatokat kötelező és egyben célszerű megőrizni. Amennyiben a későbbiekben valamilyen probléma merül fel a kutatással kapcsolatban, akkor a kutató ezekkel a beleegyező nyilatkozatokkal tudja igazolni, hogy a jogszabályok szerint járt el. Fontos tudni, hogy a passzív hozzájárulás, vagyis, ha a gyermek szülője (vagy hivatalos gyámja) írásban nem tiltotta meg a gyermek részvételét a kutatásban, önmagában nem elegendő, kifejezetten írásos beleegyezésre van szükség.

A feldolgozás során a felvett személyes adatokat csak tudományos célra lehet felhasználni. A személyes adatokat – mihelyt a kutatási cél megengedi – anonimizálni kell, de addig is külön kell tárolni azon adatokat, amelyek a természetes személy azonosítására alkalmasak. Személyes adatot csak akkor szabad nyilvánosságra hozni, ha ebbe az érintett írásban beleegyezett.

Kvalitatív kutatások a 14 év alattiak körében

A kutatási dizájn egyes elemei

A kvalitatív kutatásokról általában elmondható, hogy bizonyos szempontból nehezebbek, érzékenyebbek a kvantitatívaknál, mivel „meg kell nyitni” a válaszadót, és ez sok esetben nem könnyű munka. A gyermekek körében zajló kvalitatív kutatásokra ez fokozottan igaz, hiszen a gyermekektől őszinte válasza csak teljesen oldott, bizalmi légkörben számíthatunk. Fontos, hogy sem a szituáció, sem a helyszín, sem a moderátor személye, sem az esetleg jelenlévő más személyek, sem más körülmény ne feszélyezze a gyerekeket, ellenkező esetben nem fogunk egyenes és valós válaszokhoz jutni.

Jóllehet a fent elmondottak a gyerekek körében folytatott kutatásokra általánosan érvényesek, mégis a 14 év alatti korosztályon belül három korcsoportot élesen el kell különítenünk egymástól. A három korcsoportban teljesen eltérő a gyerekek kutatási helyzetekre való reagálása, ami természetesen más-más módszertani megközelítést igényel a kutatótól.

A legfiatalabb az óvodás korosztály (5–6 évesek). Mivel ebben az életkorban a gondolatok,

érzések pontos megfogalmazása gyakran problémát okoz, célszerű a gyerekek természetes aktivitását, a játékot alkalmazni. Játsszunk, rajzoljunk minél többet! Úgy építsük fel a kutatási helyzetet, hogy amennyire csak lehetséges, a gyermekek természetes kreativitására támaszkodjunk. Célravezető módszer a „naiv listening”. A lehető legkevésbé alkalmazzuk a verbális technikákat!

A kisiskolás korosztály (7–12 évesek) tagjai számára a felnőtt referenciapontként jelenik meg. A felnőttnek való általános megfelelési kényszer nagyon nehéz helyzetbe hozza a kutatót. A kérdegetéssel óhatatlanul felidézi az iskolai óra szituációját, így félő, hogy minden kérdésére pozitív választ fog kapni, például: „igen, tetszik”. Olyan helyzetet kell tehát teremteni, amely képes tompítani a mindenáron való megfelelni vágyást. Erre alkalmas módszer a páros interjú, ahol a két interjúalany jó barátságban van egymással. Fókuszcsoportos kutatáson ebben a korcsoportban is lehetőleg kerüljük a verbális technikákat.

A kiskamasz korosztály (13–14 évesek) viszonyítási pontja a felnőtt helyett a kortárs csoport lesz, jellemzője a mindenkivel való szembe fordulás. A kisiskolás korú csoporttal ellentétben a kiskamaszok egyáltalán nem akarnak megfelelni a felnőtteknek. A legfontosabb egy kutatás során, hogy elfogadják a kérdező, moderátor személyét. A moderátor személyes hitelessége nélkül bármiféle technika működésképtelen ebben a korosztályban. A nonverbális technikák használata itt is segíthet, mivel így nem kell szóba állni az esetleg kevésbé hiteles felnőtt moderátorral.

Nagyon fontos, hogy a kutatás elején világosan lássuk, melyik korcsoporttal dolgozunk éppen, és a korcsoportnak megfelelő kutatási technikákat válasszuk. Ez nem olyan egyértelmű döntés, mint amilyennek első látásra tűnik, mivel az egyes életkori sajátosságok mind fiatalabb korban jelentkeznek. Egy 12 éves gyermek ma már sok pontján az országnak a referenciapontjait, viselkedését tekintve kiskamasznak számít. Így egy kutatás sikerét alapvetően befolyásolja, hogy pontosan tudjuk-e, hogy a kutatandó gyermekek a viselkedésüket tekintve mely korcsoportba tartoznak.

A bizalmi légkör megteremtésére természetesen hatással van a környezet. A gyerekeket saját, természetes közegükben – otthon, óvodában, iskolában – kérdezni mindig könnyebb. Különösen igaz ez akkor, ha a szülő, az óvónő vagy a ta-

nítónő a segítségünkre van: bemutatja a kérdezőt, segít a szituáció oldásában. Amennyiben kénytelenek vagyunk mesterséges környezetben kérdezni, igyekezzünk úgy berendezni a teret – játékokkal, színes párnákkal, pokrócokkal stb. –, hogy az hasonlítson a gyermek természetes környezetére. Több magyarországi kutatóintézet e célból már kialakított kreatív szobákat.

Azonban a legjobb kreatív szobában sem alakul ki a bizalmi légkör, ha a moderátor személye nem megfelelő. Nem az a fő szempont, hogy a moderátor jó kutató legyen, vagy jól értse az adott területet, esetleg jó kérdezési technikákkal rendelkezzen. Az is másodlagos, hogy az illető kutató, gyermekpszichológus, vagy valamilyen más területről érkezik. A legfontosabb, hogy tudjon a gyerekek nyelvén beszélni, és hiteles legyen a számukra. A gyermekek esetében hiteles személyiség nélkül a legjobb vezérfonal is működésképtelen. Ezért ha a kutató nem rendelkezik a megfelelő karakterjegyekkel, érdemes különválasztani a kutató és a moderátor személyét. A gyerekekkel való kapcsolatteremtés képessége minden korcsoportban elsődleges fontosságú, a bizalom elnyerése azonban minden korcsoportban más szerepet kíván meg a

moderátortól. Az óvodás korúaknál a moderátor elsősorban pótmama, aki együtt játszik a gyerekkel, és játék közben hagyja kibontakozni természetes kreativitását. Kisiskolás korúakkal dolgozva a moderátor akarva-akaratlan a tanító szerepébe kerül, és ebben a helyzetben kell elérnie, hogy a gyerekek ne akarjanak mindenáron megfelelni neki. Kiskamaszoknál az a célravezető, ha a moderátor „jó fej”. Bizonyos szempontból ez a legnehezebben megnyerhető korosztály. Nem elég ugyanis, ha a moderátor a „jó fej” szerepet magára ölti, valóban annak kell lennie. A kiskamaszok megérik a játssz-mákat, megérik, ha hazudnak nekik. A szakmai tudáson túl belép tehát egy plusz elvárás, az emberi hitelességé. Ha ez csorbát szenved, a moderátor aligha számíthat rá, hogy szóba állnak vele.

Fókuszcsoporthoz jellemzői

A fókuszcsoporthoz, ha annak tagjai gyerekek, épp az ellenkezője működik a felnőtteknél bevált technikáknak. A felnőtt csoportoknál általában alapkövetelmény, hogy a csoporttagok ne ismerjék egymást. Gyerekeknél ezzel szemben két szem-

pontból is célravezető, ha a csoporttagok ismerősök: egyrészt könnyebb megteremteni a bizalmi légkört, másrészt működik a természetes csoportdinamika. A felnőtteknél arra számítunk, hogy a hagyományos szociometriai közegükből kiszakítva a kívánt kérdésre fókuszálva kialakul egy sajátos, csak a csoportra jellemző csoportdinamika, amit a kutatás során jól tudunk használni. Az egymást nem ismerő gyerekekből álló csoport viszont a gyerekek számára nem tabula rasa, ahol új szociometriai helyzetek teremthetők, hanem egy olyan közeg, ahová magukkal hozzák a saját szociometriai szerepüket – így pl. a csoportba bekerülhet több „véleményvezér”, akik mindegyike érvényesíteni kívánja a szociometriai helyzetét, aminek folytán a csoport működésképtelenné válik. Persze a korrekt módszertani eljárás az lenne, ha különböző osztályokban végzett szociometriai vizsgálatok alapján választanánk be a csoportba a gyerekeket, ez azonban olyan költségeket és kutatói kapacitást igényel, ami lehetetlenné teszi ilyen csoportok szervezését. Ugyancsak ellenértben a hagyományos 8-12 fős csoportlétszámmal, a gyerekcsoport optimálisan a 4-5 fős. A „mini csoport” otthonos, könnyen átlátható, és esélyt kínál arra, hogy olyan gyerekek véleményét is megismerjük, akik egy szociometriai háló periferiáján helyezkednek el.

A csoport ideje kiemelkedő fontosságú, az iskoláskorú gyerekekbe általában nagyon „beleég” a 45 perces limit. Még ha nem követik is az idő múlását, egy óra után nehezen koncentrálnak, kezd szétesni a csoport. Igyekezni kell tehát azon, hogy – amennyiben van rá mód – ne lépjük túl az egyórás időkeretet.

A gyerekek sokkal inkább beleviszik a személyiségüket egy csoportba, mint a felnőttek. Nem működik az, ami a felnőtteknél, hogy van egy irányított csoportvezetői módszer, és nem személyeskedünk a csoportban. Az az elvárás, hogy a moderátor teljesen szenvtelenül üljön bent a csoportban, nem teljesen megvalósítható. A gyerekcsoportban fel kell venni az annak megfelelő szerepeket, mintákat, ahogyan ők működnek, és valamilyen szinten belül kell lenni a csoporton.

Ha a kutatók olyan helyre mennek, ahol a gyerekeknek magas a frusztrációs potenciálja, amit nem tudnak kivel kibeszélni, akkor első körben egyetlen módszer sem igazán működőképes. A csoportot vagy az interjúhelyzetet ugyanis a gyerekek ventilálásra fogják használni. Ilyenkor nincs más

megoldás, mint hogy erre teret és időt hagyunk. Megfelelően elő kell készíteni a terepet: ismerkedni kell a gyerekekkel, beszélgetni velük, és csak ezután lehet rátérni magára a kutatásra. Az előkészítő szakasz persze kutatás- és terepfüggő. Nem ritka azonban, hogy az előkészítő szakaszra akár többhetes munkát kell szánni.

Interjúk jellemzői

Már említettük, hogy gyerekeknél – hacsak a téma nem követel kifejezetten mást – a páros interjú célravezetőbb. Ha lehetőség nyílik rá, akkor 10-11 éves korig érdemes ezt a módszert használni, és ha megoldható, akkor a „legjobb barátokat” kérdezzük együtt. Itt maga a helyzet sok veszélytől megóvjaa a kutatót. A gyerekek könnyebben elengedik magukat, otthonosabb számukra a szituáció, ami tompítja azt a nagyon erős megfelelési kényszert, amit egy kérdezgető felnőttel szemben éreznek.

Többek által alkalmazott módszer, hogy az iskolában készítenek személyes mélyinterjút. Ennek előnye, hogy iskolai környezetben a gyermek számára kevésbé idegen egy „kérdezgető” felnőttel együtt lenni. A módszer mellett szól továbbá, hogy könnyű létrehozni ilyen interjúhelyzetet. Nagy veszélye azonban, hogy könnyen az iskolai órán való felelést idéző érzést kelthet a gyerekekben, így nő a valószínűsége annak, hogy elvárt válaszok érkeznek.

A szenzitív témában történő személyes mélyinterjúra nincs igazán bevált módszer. Nincs olyan általánosan érvényes technika, ami érdemben megkönnyítené a kérdező dolgát. Természetesen segít, ha otthonos környezetet igyekszünk teremteni, valamint nem használunk diktafont. A bizalmi viszony kialakítása itt azonban még inkább a kérdező személyiségén, beleérző képességén múlik. Ez semmilyen technikával nem pótolható.

Kvantitatív módszerek

Mintavételi lehetőségek

Egyik első eldöntendő kérdés, hogy kiket kérdezzünk, milyen szempontok mentén legyen reprezentatív a mintánk. A kutatás szempontjai elsődlegesek, de sok esetben a válasz adja magát: a minta legyen az adott korcsoportra országosan

reprezentatív. Ezt azonban nagyon nehéz és nagyon költséges kivitelezni. A véleménykutatásokban általában a 10 évenként frissülő népszámlálási adatok alapján készített rétegzett véletlen mintával szokás dolgozni. A fiatal korosztályok esetén azonban nagyobbak a tíz év alatt bekövetkező társadalmi-demográfiai változások, mint a teljes lakosságot tekintve. Esetükben tehát nehezebb megbízható külső adatbázisból naprakész információhoz jutni. E mellett személyes lekérdezés esetén több tényező együttállása szükséges a kérdőív sikeres kitöltéséhez. Egyrészt a bejelentett lakcím egyúttal valós lakcím kell, hogy legyen. A címen egyszerre kell otthon találni a szülőt és a gyermeket. Egymástól függetlenül mindegyiküknek bele kell egyeznie a kutatásba. A felsoroltak miatt valószínűleg sokkal több pótcímre lesz szükségünk, mint egy átlagos címlistas kutatásnál, és kutatásunk lényegesen drágább is lesz annál. Egy intézményi lekérdezésnél pedig összehasonlíthatatlanul költségesebb lesz. Azonban ez az egyetlen módja annak, hogy legalább megpróbáljunk a korosztály szempontjából országosan reprezentatív mintán dolgozni.

Intézményi kérdezéskor az országos korosztályra való teljes reprezentativitás igényét eleve feladjuk, helyette pusztán intézményi szintű reprezentativitásra törekszünk. Tehát a mintánk például nem a 13-14 évesekre, hanem a 7. és 8. osztályba járókra lesz reprezentatív. Az intézményi kérdezés mellett szól, hogy a korosztály majdnem egésze megtalálható az oktatási intézményekben, illetve, hogy az oktatási intézményekről kielégítően pontos és kielégítően naprakész adatokhoz lehet jutni. Ha oktatási intézményekben kérdezzünk, akkor csábító lehetőség, hogy tanulócsoportokat kérdezzünk egyes tanulók helyett, hiszen a tanulócsoportok kérdése töredékébe kerül annak, mintha egyesével keresnénk a válaszadókat. A tanulócsoportok kérdezésével természetesen tovább rontjuk a teljes minta megbízhatóságát és véletlenszerűségét. Továbbá tanulócsoportok kérdezésénél realisan csak az önkitöltős kérdőív módszere jöhet szóba.

Az intézményi (iskolai) önkitöltős kérdőív jellemzői

Természetesen intézményi kérdezés esetén is ugyanúgy szükség van a gyerekek és a szülők tájékoztatására és írásos beleegyezésükre, mint

háztartásban való személyes lekérdezés esetén. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ha az egész osztályt kéri kérdőívkitöltésre, akkor kisebb a visszautasítás.

Mivel a kitöltés iskolai órán történik, nem lehet kizárni a saját tanárok jelenlétét. A tanár segíthet a kutatás bemutatásakor és a felgyelmezésben is, amennyiben erre szükség van, ugyanakkor fokozottan ügyelni kell rá, hogy a gyerekek adatai véletlenül se kerülhessenek az intézményben dolgozók kezébe. Legjobb kifejezetten felhívni a gyerekek figyelmét, hogy a kérdőívre tilos ráírni a nevüket.

A gyerekeknek szóló önkitöltős kérdőív szerkesztésekor természetesen fontos figyelniük arra, hogy a kérdőív a gyerekek nyelvén íródjon, de úgy, hogy ne érezzék infantilisnak a kérdéseket. A kérdőívben tegező formát használunk. Kerüljük a bonyolult mondatszerkezeteket, az idegen szavakat, a bonyolult megfogalmazásokat, a válaszadás menete a lehető legegyszerűbb és legvilágosabb legyen. Amennyiben skálákat használunk, akkor ugyanazokat a skálákat használjuk az egész kérdőívben. Nem elég azonban, ha a gyerekek értik a kérdéseket, az is fontos, hogy ugyanazt értsék alatta, amit a kutató. A rossz kérdések kiszűrésében segíthet a próbakérdezés, de természetesen a legjobb, ha már a szerkesztés során sikerül gyerekeket bevonni az egyes kérdések tesztelése céljából.

A kérdőív felvételekor fontos hangsúlyozni, hogy nem vizsgahelyzetről van szó, illetve, hogy a személyes adatok nem tudnak nyilvánosságra kerülni. A kérdőív hosszát iskolai kérdezés esetén erősen behatárolja a 45 perces órakeret. Ezzel együtt 45 perc folyamatos kérdőívkitöltéssel nem lehet számolni. 35-40 percnél többel iskolai kérdőív esetében nem érdemes próbálkozni. Ha nagyon hosszú a kérdőív, és a téma megengedi, akkor célszerűbb kettőbe bontani, és két külön órán kitölteni.

Az otthoni személyes kérdezés sajátosságai

Az otthoni kérdezés – minden hátránya ellenére – az egyetlen módja annak, hogy legalább törekedjünk a korosztályra reprezentatív mintavételre. Vannak olyan kutatási helyzetek, amikor kizárólag ezzel a módszerrel élhetünk. Ha követéses panelvizsgálat a célunk, akkor kénytelenek vagyunk ezt

a módszert választani. Időmérleg-vizsgálatoknál szintén elengedhetetlen a háztatásban való személyes megkeresés.

Előnye az otthoni kérdezőbiztosos kérdésnek, hogy hosszabb kérdőívet is elbír. Az ilyen kérdőívek időbeli felső határa az egy órát is megközelítheti.

Nem elhanyagolható, hogy a kérdezőbiztosos kérdés minden előnye ugyanúgy (bizonyos esetekben fokozottabban) jelentkezik gyerekeknél, mint felnőtt kérdezősénél.

Online kérdésés

A korcsoportba tartozók online kérdésése területén Magyarországon a legnagyobb tapasztalata az NRC Marketingkutató Kft-nek van. Ők végezték 2007-ben a VMR.Kids kutatást, amely az első online gyerekutatás volt Magyarországon, a felvételt minden évben megismétlik.

A reprezentativitás biztosításának egy online kutatásnál alapfeltétele, hogy legyen más forrásból releváns információ az alapsokaságról. A felnőtt lakosságra vannak ilyen jellegű offline adatok, azt azonban nem lehet semmilyen kutatásból látni, hogy valójában a gyerekek hány százaléka internetezik, illetve, hogy mi az internetező gyerekek kor, nem, településtípus szerinti megoszlása. Mivel nincs adat arra vonatkozólag, hogy mekkora az internetpenetráció a gyerekeknél, nem marad más megoldás, mint a becslés.

Tovább torzítja a minta reprezentativitását, hogy a kérdőívet szülővel együtt kell kitölteni, ezért csak olyan gyerekek kerülhetnek a mintába, akiknek a szülei interneteznek, illetve otthon rendelkeznek internetkapcsolattal. Így például azok a gyerekek, akik csak az iskolában interneteznek, nem tudnak bekerülni a kutatásba.

Az online gyerekutatások reprezentativitásának fenti két hiányossága a módszerből fakad. Ezeket a hiányosságokat egyelőre nem lehet kiküszöbölni, ugyanakkor az internet-penetráció növekedésével párhuzamosan folyamatosan növekszik az online kutatások eredményeinek pontossága.

Az NRC két külön csatornán próbált toborozni. A banneres toborzás során gyerekek szóló honlapokon jelenítettek meg az érdeklődésüket felkeltő bannereket, ezekre kattintva juthattak el a kérdőívhez. Ezen a ponton felhívták

a figyelmüket, hogy szülővel együtt kell kitölteni a kérdőívet, tehát meg kellett adniuk a szülő(k) elérhetőségét. Ezt az elérhetőséget a cég minden esetben ellenőrizte, amennyiben az ellenőrzés negatív eredményt hozott, akkor a válaszokat kiszűrték. A banneres toborzás tapasztalata azt mutatta, hogy a módszer még a felnőtt célcsoportokban tapasztaltnál is kevésbé hatékony. Bár az átkattintási arány a gyerekeknél nagyobb, mint a felnőtteknél, azonban a kattintók nagyon kis hányadából válik valódi válaszadó. Ez két okra vezethető vissza. Egyrészt a gyerekek kevésbé tudatos kattintók, másrészt a szülők jelenlétének követelménye sokakat akadályoz a kérdőív kitöltésében. A gyerekek banneres toborzása tehát nem igazán működik, amennyiben rendelkezésre áll más lehetőség, akkor célszerűbb azt választani.

Az NRC a későbbi online gyerekutatásaiban csak online panel segítségével toborzott gyerekeket, de nem a gyerekek közvetlen elérésével. Az NRC-nek van egy jelenleg 140 000 fős online panelje, amelyben ugyan nincsenek 14 év alattiak, vannak viszont szülők. A szülő kerül először kapcsolatba a kutatással, csak az ő beleegyezésével és aktív közreműködésével válik a gyermeke válaszadóvá. A gyerekek és a szülők válaszadási hajlandóságát ajándékokkal motiválják.

Egy online felnőttkérdőív időbeli felső határa manapság 15-20 perc, de folyamatosan csökken az az idő, amit egy ilyen kérdőív elbír – a mobilon történő kitöltés elterjedésével valószínűleg néhány percre csökken. Gyerekeknél jelenleg az online kérdőívkitöltés nem vehet igénybe 10-15 percnél többet.

Zárszó

Írásunkban csak annyit állítunk, hogy a fenti gyakorlatok működtek Magyarországon, azt nem, hogy ezeken kívül nincs más működő jó gyakorlat. Bizonyára sok olyan intézetnek és kutatónak is van értékes, praktikus tanácsa, akiket nekünk jelen írás készítése során nem sikerült elérnünk. Elnézést kérünk tőlük, és reméljük, tapasztalataikat közzé teszik – akár ezen a fórumon. Bízunk azonban abban, hogy a jövő kutatóinak sikerült gondolatébresztő gyakorlati tanácsokkal szolgálunk, és sok sikert kívánunk számukra.

Jegyzetek

- 1 Ifjúság2000, Ifjúság2004, Ifjúság2008.
- 2 A következő szakemberekkel készítettünk interjúkat: Darvas Ágnes, ELTE TáTK; Gyurkó Szilvia, Országos Kriminológiai Intézet; Kurucz Imre, NRC, Net Research Center Kft.; László Miklós, ELTE TáTK; Marián Béla, Marketing Centrum; Marozsán Csilla, Magyar Máltai Szeretetszolgálat; Melles Katalin, Szonda Ipsos; Németh Ágnes, Országos Gyermekegészségügyi Intézet; Nógrádi Zoltán, Szonda Ipsos (Research Garden).
- 3 A személyes adatok védelméhez való jog az emberi méltósághoz való jogból vezethető le. Az emberi méltósághoz való jogból következik a magánszférához való jog, és ebből a személyes adatok védelméhez fűződő jog. A gyerekek védelméről szóló törvény külön kiemeli a gyerekek jogát az emberi méltóságra, hangsúlyozva, hogy tájékoztatni kell a gyerekeket a jogaikról. Ebből is levezethető a szigorú tájékoztatási kötelezettség.
Kutatások során három alapjog között kell megtalálni a harmóniát. Ezek az alapjogok (amelyek a régi és az új alkotmányban egyaránt szerepelnek) a kutatás szabadsága, a gyermekek védelme és a személyes adatok védelme. A három alapjogot konkrét jogszabállyá lefordító törvények közül a kutató számára a legfontosabb támpontokat a következő törvények nyújtják: 1992. évi LXIII törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról, valamint az 1995. évi CXIX törvény a kutatás és a közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név és lakcímadatok kezeléséről. Az 1992-es törvény helyett 2012. január 1-jén új törvény lép hatályba, de a kutatásra vonatkozó paragrafusok döntő részben átfedésben vannak az 1992-es törvénnyel.
A törvény megkülönböztet személyes és különleges adatokat. Az élő természetes személlyel kapcsolatos minden adat és információ a személyes adat kategóriájába tartozik, tehát az adatokat úgy kell gyűjteni és kezelni, hogy a gyűjtött adatokból ne lehessen eljutni a konkrét természetes személyig. A különleges adatok azok a szenzitív személyes adatok, amiket a törvény fokozottan véd. Ilyenek például a nemzeti etnikai vallási közösséghez való tartozás, politikai vélemény, pártállás, szexuális orientáció, egészségügyi állapot. Fontos megjegyezni, hogy a személyes adatok olyan együttállása is minősülhet különleges adatnak, amikor egyszerű személyes adatokból szenzitív adatok olvashatók ki.

